

соті 2, 3, 4 м; хиткий місток без поручнів, перекинутий через невелику водойму, і відразу горизонтально натягнуті й вертикально підвішені канати, рови і водойми, які необхідно долати по натягнутому шнуру руками (можна і без страховки) та ін.

На психологічній смузі перешкод повинно активно використовуватися матеріально-технічне забезпечення: готують і використовують фонограми із записами звуків, типових для реальних екстремальних умов.

При моделюванні конкретних психологічних ситуацій, у разі створення в ході різних занять психологічно напруженої обстановки, наближеної до реальних умов, відбувається формування й розвиток психологічної готовності співробітника до успішного здійснення своєї професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аветисян В.Г. Організація аварійно-рятувальних робіт. підручник для курсантів, студентів та слухачів вищих навчальних закладів МНС України / В.Г. Аветисян, Ю.М. Сенчихін, С.В. Кулаков та ін. – К., 2006.
2. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О.В.Тімченка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2007. –502 с.
3. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях. – Львів: «СПОЛОМ», 2004.
4. Офіційний сайт науково-дослідної лабораторії екстремальної і кризової психології Національного університету цивільного захисту України. Режим доступу: <http://extrpsy.nuczu.edu.ua/>

Петренко Л.М., вчений секретар Інституту державного управління у сфері цивільного захисту, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Перехід суспільства до розвитку економіки знань стимулює зростання потреби його громадян у глибоких знаннях та визначає необхідність створення більш ефективних умов набуття знань для максимально раціонального використання матеріальних, технічних, фізичних, психологічних, часових ресурсів особистості. У зв'язку з цим актуалізується значущість дистанційного навчання в усіх ланках безперервної освіти, що спонукає до пошуку різних шляхів і можливостей його впровадження як у навчальних закладах, так і безпосередньо на виробництві. Високий інтерес у суспільстві до цієї форми навчання зумовлений низкою чинників. Його використання орієнтоване на

виконання однієї з найважливіших статей Конституції України – забезпечення права людини на освіту. Застосування дистанційного навчання сприяє створенню додаткових можливостей для підвищення кваліфікації без відриву від виробництва, організації інклюзивної освіти, вдосконалення освітнього процесу через своєчасне оновлення змісту навчання, методів викладання навчальних дисциплін і поширення знань, розширення доступу до всіх рівнів освіти тощо. Отже, актуальність науково-педагогічного і методичного супроводу дистанційного навчання у професійній освіті на часі й потребує нових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу спостерігати, що в дослідженні дистанційного навчання увага науковців сьогодні більше зосереджується на розвитку педагогічної культури, формуванні готовності педагогів до його використання. Саме цим вирізняються доповіді учасників II Всеукраїнської конференції «Теорія і практика дистанційного навчання у професійній освіті», яка проводилася лабораторією дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Необхідність визначення і обґрунтування дидактичних особливостей дистанційного навчання, розроблення теоретико-методологічних підходів до його здійснення, експертного оцінювання перспектив розвитку порушено у працях науковців і практиків: В. Аніщенко, О. Базелюка, В. Бикова, О. Воронкіна, І. Голуба, М. Горшеніної, Г. Єльнікової, С. Кравець, Г. Кулакової, В. Кухаренка, С. Литвинової, Л. Петренко, О. Спіріна, П. Стефаненка, Л. Сухаревої, О. Фірсової та інших. Проте методологічні підходи до забезпечення дистанційного навчання в закладах професійної (професійно-технічної освіти) залишаються мало дослідженими, що й визначило мету цієї статті: дослідити можливості використання системного, інформаційного, модульно-компетентнісного підходів у використанні дистанційного професійного навчання в підготовці кваліфікованих робітників.

Педагогіка як наука використовує досягнення різних галузей знань, що різняться за своїм онтологічним змістом, наукових теорій: психології, когнітології, акмеології, етики, естетики, герменевтики тощо. Процес формування наукової теорії реалізується в кінцевому результаті як компроміс між логікою і досвідом через встановлення певної динамічної рівноваги між ними. Звідси випливає, що будь-який науковий підхід має базуватись на певній науковій теорії [5, с. 40].

Якщо говорити про наукові підходи до забезпечення дистанційного навчання у професійних (професійно-технічних) навчальних закладах, то це своєрідний методологічний компас, що вказує напрям дослідження, вибір засобів пізнання педагогічних об'єктів і процесів. Він передбачає усвідомлення критичної важливості явищ, які не можна описати кількісно. У наукових працях поняття «підхід» використовується як сукупність ідей, принципів, методів, покладених в основу розв'язання проблем. Цю категорію часто зводять до розуміння методу. Так, в науковій літературі нерідко ототожнюють систе-

мний підхід і системний метод, з чим не погоджуються вчені. Наприклад, Г. Ібрагімов вважає науковий підхід більш широким поняттям, ніж метод, і розуміє його як ідеологію і методологію «розв'язання проблеми, що розкриває основну ідею, соціально-економічні, філософські, психолого-педагогічні передумови, головні цілі, принципи, етапи, механізми досягнення цілей. Метод – більш вузьке поняття, яке містить знання про те, як діяти в тій чи іншій ситуації, для розв'язання того чи іншого завдання» [4, с. 361–362].

Відомо, що платформа Moodle розроблена на основі системного підходу. Вона так і називається – «система управління змістом сайту» (Content Management System – CMS). Вона складається з багатьох взаємопов'язаних між собою елементів, спрямованих на реалізацію однієї мети – організація електронного навчання, що відповідає основним властивостям систем. Moodle ще називають інструментальним середовищем для розроблення як окремих онлайн-курсів, так і освітніх веб-сайтів. Цей проект був розроблений на основі теорії соціального конструктивізму та її використання для навчання. Отже, сама система дистанційного навчання базується на методологічних підходах. Порядок роботи з цією системою описаний в низці навчальних і методичних посібників, розроблених вітчизняними вченими: О. Анісімовим, Ю. Триусом, І. Герасименко, В. Франчук та іншими.

Водночас не можна не звернути увагу на те, що під дистанційним навчанням розуміють сукупність технологій, які забезпечують асинхронну або синхронну інтерактивну взаємодію учнів і викладачів та базується на принципі самонавчання студента. Сьогодні вважається, що дистанційне навчання потребує переходу від класичної парадигми навчання, яка побудована на тому, що інформація учню представляється у вигляді абстрактної інформації, яка використовується в невідомих реальних умовах, до нової парадигми, що забезпечує безперервний процес інтелектуального розвитку і професійного становлення особистості [3, с. 23]. Відповідно виникає суперечність між необхідністю запровадження нової (компетентнісної) парадигми навчання в дистанційну освіту та недостатньою розробленістю її теоретико-методологічних засад.

Дослідники проблем дистанційного навчання дотримуються думки, що основними завданнями сучасної теорії та практики дослідження, проектування і управління системами дистанційного навчання є опанування методології системного аналізу і синтезу. Зокрема увага акцентується на розвитку системного мислення, яким, за результатами дослідження М. Горшеніної і О. Фірсової, володіють лише 2–3% фахівців. Вони зазначають, що «під системним підходом прийнято розуміти методологічний напрям, який у цілісному процесі виокремлює за певним принципом певну групу елементів (систем) і розглядає їх взаємодію зсередини та із зовнішніми об'єктами» [3, с. 23]. Системний підхід дає можливість проникати в механізми об'єкта, який досліджується, уявити чітку картину взаємодії і зв'язків його складових частин. В теорії методу цей науковий підхід розглядається як єдність методологічної інтегра-

ції та диференціації. Універсальність системного підходу уможлиблює використання його у дослідженнях різних проблем у різних сферах науки і практики. Цілком імовірним є його використання в дослідженні дистанційного навчання.

Цінність системного підходу для методології науки полягає у формулюванні загальносистемних законів (співвідношення цілого і частини, емерджентності, взаємозв'язку структури і функції, функціональної цілісності системи, простоти і складності системи, обмеження різноманітності системи, закритих і відкритих систем тощо), що обумовлюють залежність між окремими сторонами і властивостями систем [7, с. 149].

Отже, вивчення дистанційного навчання з точки зору системного підходу як методологічної основи уможлиблює виокремлення елементів, їх властивостей, кількісних і якісних характеристик; встановлення зв'язків між елементами, а також визначення особливостей функціонування і шляхів розвитку досліджуваного об'єкта. В якості таких елементів можуть розглядатися окремі процеси, сукупність певних подій, конкретний об'єкт, будь-які явища. Отже, це може бути дистанційне навчання. Наприклад, у науковій праці М. Горшеніної і О. Фірсової досліджуваний об'єкт представлений у вигляді пентади, яка поєднує в системі дистанційного навчання такі елементи:

➤ *ціль* (в ній закладено результат, до якого прагне система; наразі це підготовка конкурентоздатного кваліфікованого робітника, спроможного швидко адаптуватися до мінливих соціокультурних та економічних умов, постійної самоосвіти і саморозвитку);

➤ *об'єкт управління* (розглядається із трьох позицій: надсистема – система професійної (професійно-технічної) освіти; система – це сама система дистанційного навчання; підсистема – велика функціональна складова системи, наприклад, зміст підготовки майбутніх квіткарів в умовах дистанційного навчання);

➤ *зміст* (може бути морфологічним – містить у собі опис структури системи, призначення і розміщення її елементів як неподільного компонента системи, що часто дослідниками розглядається як недоцільність врахування в контексті аналітичного аналізу його внутрішньої будови; функціональним – описує основні функції системи: освітня, методична, науково-дослідна, аналітична, організаційна тощо);

➤ *зв'язки* (з точки зору кібернетики – це процес обміну інформацією, що регулює поведінку системи; філософії – взаємозумовленість існування явищ, розділених у просторі і часі; управління навчальним закладом – об'єкт управлінського впливу; побуту – те, що об'єднує об'єкти і властивості в єдине ціле, тобто утворює організаційну структуру; у системі дистанційного навчання всі зв'язки класифікують за: предметом – енергетичні, що переносять енергію між елементами системи, інформаційні – переносять інформацію, речові – переносять речовину і разом з нею енергію та інформацію;

напрямом – прями зв'язки, наприклад, інформація надходить від педагога до учня; зворотні – призначені для управління процесом навчання);

➤ *суб'єкт управління* (управління функціонуванням системи – спрямоване на поточне забезпечення всіх процесів і здійснюється за допомогою стандартів, навчальних планів, посадових інструкцій, карт подій і заходів, методичних вказівок до виконання різних видів операційних дій, графіків консультацій тощо; управління розвитком системи – це зростання потенційної якості системи: реалізація програм навчання і підвищення кваліфікації педагогів, розвиток їхньої педагогічної культури, модернізація програмного і навчально- методичного забезпечення, удосконалення навчального процесу, педагогічних технологій, розроблення і використання електронних освітніх ресурсів тощо) [3, с. 24–25].

В якості критеріїв оцінювання результативності дистанційної системи навчання в досягненні визначеної цілі М. Горшеніна і О. Фірсова пропонують використати критерії: задоволеність учнів; задоволеність роботодавців; кар'єрне зростання випускників; готовність до самоосвіти і саморозвитку та інші. Проте, на наш погляд, цих критеріїв замало. Критерії мають відображати рівень якості використання кожного елементу системи дистанційного навчання як педагогом, так і учнем. а також рівень засвоєння кожного компонента професійної компетентності з тієї чи іншої професії. Адже професійна компетентність також є системою – системою знань (когнітивний компонент), умінь і навичок (операційно-діяльнісний компонент), професійних якостей, системи цінностей, притаманних певній професійній групі в суспільстві (мотиваційно-ціннісний компонент). Відтак, використання системного підходу до вивчення системи дистанційного професійного навчання дає змогу:

➤ виявити в ній певну множину компонентів, які, за необхідності, можуть розглядатися як окремі підсистеми досліджуваної системи з метою виявлення їх властивостей;

➤ встановити зв'язки і субординаційні відносини між ними, тобто визначити ієрархію або побудувати організаційну мікроструктуру.

Зміст системи дистанційного професійного навчання визначається взаємодією та інтеграцією її компонентів, соціальним замовленням, вимогами суспільства і держави до особистості та результатів її професійної діяльності. Представлена теоретична модель даної системи відображає цілісність та якість цього об'єкта, уможливорює прогнозування і розроблення подальшого сценарію її розвитку, проектування різних варіантів їх реалізації та містить механізм оцінювання розвиненості компонентів за визначеними і обґрунтованими критеріями.

Функціонування і розвиток системи дистанційного професійного навчання може бути результативним за умови використання інформаційного підходу, основний зміст якого полягає у виокремленні й дослідженні інформаційного аспекту дійсності. Суть інформаційного підходу як методологічної

основи вивчення об'єктів, явищ і процесів досліджували М. Ващекин і Ю. Абрамов. Під інформаційним підходом вони запропонували вважати «проміжну ланку» між «філософією і фундаментальними теоретичними методами соціальних наук. Він має першорядне значення для інформатики як теорії наукової інформації і науково-інформаційної діяльності» [2, с. 26].

Інформаційний підхід використовували Н. Рижова і О. Філімонова у визначенні інформаційно-аналітичної сфери діяльності фахівців як «найбільш широкий», тому що цей вид діяльності пов'язаний «з аналізом інформації й оперуванням різними видами інформаційних процесів: цілеспрямованим пошуком, збором, якісно-змістовим перетворенням (аналізом і обробкою) інформації та продуктивним її використанням для розв'язання завдань у предметній області, а також професіональних і науково-дослідних завдань» [9, с. 261].

Доцільність використання інформаційного підходу для визначення змісту кожного компонента інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів доведено в наукових працях Л. Петренко [6; 7]. Інформаційний підхід до формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту висвітлено в науковій праці О. Пілевич [8].

Таким чином, можна дійти висновку, що інформаційний підхід є не тільки методологічною основою розроблення змісту освітньої діяльності, але і його складовою, оскільки учнями набувається здатність працювати з різноманітною інформацією, перетворюючи її в знання, уміння і навички. У змісті навчання викладачем мають бути виокремлені концептуальні лінії та блоки формування професійної компетентності майбутніх робітників, наприклад квіткарів, токарів, автослюсарів та інших. Їх сутнісне наповнення слід висвітлювати в теоретичному і практичному навчальному матеріалі, що відображає спеціальні професійні знання і уміння. У практичній освітній діяльності – це програми навчання, навчально-методичне забезпечення тощо, які при дистанційному навчанні набувають нової якості.

За результатами багаторічного дослідження нами було сформульовано суть інформаційного підходу як сукупності «методів наукового пізнання, принципів, умов, які відображають інформаційний аспект дійсності, забезпечується інформатикою та реалізується у процесі інформаційно-аналітичної діяльності» [7, с. 154]. У контексті цього дослідження, на нашу думку, цілком правомірним буде вважати, що інформаційний підхід – це сукупність методів наукового пізнання, принципів, умов, які відображають інформаційний аспект дійсності, забезпечується системою дистанційного професійного навчання та реалізується в освітньому процесі.

Найхарактернішим аспектом освітньої діяльності є її зміст. Його добір не може здійснюватися самим суб'єктом з цілком об'єктивних причин – він «має ще до початку засвоєння вже володіти інформацією хоча б тією, що міститься у змісті обраного для засвоєння елемента об'єктивізованого досвіду

людства» [10, с. 66]. А тому особливої ваги і специфічної складності набуває інформаційна основа добору змісту навчання з конкретної професії, що вказує на необхідність компетентного використання інформаційного підходу педагогами в системі дистанційного професійного навчання. Очевидно, що сьогодні слід відходити від думки, що у зв'язку зі стрімким зростанням різних наукових відомостей, фактів, їх кількість має збільшуватися у змісті навчання. Треба погодитися з Ю. Фокінім, що це не так. На його погляд, для цього існують три причини. Передусім, нові наукові відомості здебільшого тлумачать вже існуючі на новому, більш загальному рівні, що дає змогу відійти від необхідності вивчення великої кількості частковостей. Потім, вважає вчений, зовсім не обов'язково все нове, що з'являється в науці, автоматично переносити у зміст освіти, особливо зараз, в епоху інформатизації. Якісно-сміслову оброблення наукової інформації в навчальну є однією з педагогічних функцій. Насамкінець, він акцентує увагу на тому, що сутність дидактичної обробки наукової інформації полягає в її систематизації та генералізації (перетворенні розрізнених даних у систематизовані та згорнуті, які містять загальні ознаки). Узагальнені дані деталізуються лише за необхідністю, що уможливорює зменшення кількості навчальної інформації в порівнянні з науковою [там саме]. Зростання інформаційних потоків, обсягів наукової інформації спричиняє необхідність розвивати інформаційно-аналітичну компетентність педагогів, щоб раціонально використовувати час на якісно-сміслову перетворення отриманих з різних джерел відомостей, фактів, аналізувати події, стисло подавати навчальний матеріал і вчити цьому учнів. Для цього дистанційне навчання має великий потенціал.

У зв'язку з постійними змінами в соціально-економічному розвитку країни, пов'язаними із проведенням реформ соціальної сфери, розвитком економіки, що стимулює впровадження інноваційних технологій на виробництві, відкриття нових підприємств, які потребують фахівців нових професій, а також необхідністю визнання і реагування на різноманітність потреб усіх тих, хто навчається, актуальними стають гнучкі індивідуалізовані освітні технології. На думку В. Аніщенка, вони мають реалізовуватися в системі відкритого професійного навчання на модульно-компетентнісній основі. Запровадження модульного навчання в систему дистанційної освіти унормовано Наказом Міністерства праці та соціальної політики і Міністерства освіти і науки «Про затвердження Положення про професійне (професійно-технічне) навчання на основі модульної технології». У цьому Положенні модульна система професійного (професійно-технічного) навчання визначається як гнучка педагогічна технологія організації процесу навчання, в основу якої покладено опанування особою модульних навчальних блоків у визначеній професії за індивідуальною освітньою траєкторією. Метою даної системи є забезпечення мобільності осіб у процесі навчання, формування та розвитку професійних компетентностей особи, необхідних для виконання завдань та обов'язків за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності

на ринку праці та перспектив кар'єрного зростання впродовж професійної діяльності.

У цьому контексті В. Аніщенко визначає суть модульно-компетентнісного підходу до організації та здійснення відкритого професійного навчання, яка, на його думку, полягає в забезпеченні «опрацювання навчальних модулів, які відповідають за змістом окремим структурним часткам роботи, що мають логічно завершений характер, технологічну послідовність просування від початку до завершення та таких, що не поділяються в подальшому на більш дрібні технологічні частини [1, с. 205]. Даний науковий підхід доцільно використовувати в дистанційному професійному навчанні, що сьогодні доведено практикою у процесі проведення науково-експериментальної роботи в Роменському вищому професійному училищі.

В основу навчальної програми, яка реалізується в системі дистанційного навчання, має закладатися модульний принцип. Реалізація цього принципу уможливорює формування навчального плану із набору незалежних навчальних курсів. У такому разі він відповідатиме індивідуальним або груповим потребам. Його використання зробить дистанційне професійне навчання доступним і цікавим для різних груп майбутніх кваліфікованих робітників – тих, що вже отримав робітничу професію, але мають намір підвищити кваліфікацію; тих, хто виявив бажання отримати нову професію; тих, для кого підходить інклюзивна освіта тощо.

Висновок. Таким чином, дистанційне професійне навчання має забезпечуватися інтеграцією методологічних підходів, серед яких пріоритетними слід визначити системний, інформаційний та модульно-компетентнісний. Їх використання робить цю форму навчання більш ефективною, що доведено результатами наукових досліджень і практикою професійної освіти і навчання.

Подальших розвідок у даному напрямі потребує використання таких наукових підходів, як соціально-реконструкціоністський, який за своєю суттю відповідає базовій основі розроблення платформи Moodle, та практико-орієнтований, що потребує використання низки інноваційних педагогічних технологій і розроблення імітаційних програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аніщенко В. М. Упровадження відкритого професійного навчання населення на модульно-компетентнісній основі / Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: збірник матеріалів XII звітної Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 5–19 березня 2018 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В. О. Радкевич. – К. : ІІТО НАПН України, 2018. – С. 204–206.

2. Ващекин Н. П. Информационная деятельность и мировоззрение [монография] / Николай Павлович Ващекин, Юрий Федорович Абрамов. – Иркутск: Иркут. ун-т, 1990. – 296с.

3. Горшенина М. В., Фирсова Е. Ю. Дистанционное обучение с точки зрения системного подхода / М. В. Горшенина, Е. Ю. Фирсова // Вестник Самарского государственного технического университета. Серия: психолого-педагогические науки. – 2011. – № 2. – С. 23–26.

4. Ибрагимов Г. И. Компетентностный подход в профессиональном образовании / Г. И. Ибрагимов // Educational Technology & Society. – 2007. – № 10 (3). – Р. 361–365.

5. Островерхова Н. М. Теоретико-методичні засади аналізу якості уроку як педагогічної системи: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.09 / Островерхова Надія Михайлівна; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2010. – 419 с.

6. Петренко Л. М. Інформаційний підхід до визначення змісту підвищення кваліфікації керівників професійно-технічних навчальних закладів / Л. М. Петренко // Професійне навчання на виробництві: зб. наук. праць. – 2015. – Вип. VI. – С. 34–41.

7. Петренко Л. М. Теорія і методика розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Петренко Лариса Михайлівна; Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. – Київ, 2014. – 385 с.

8. Пілевич О. А. Формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту: методичні рекомендації / О. Пілевич. – Київ: ТОВ «Видавничий центр «Логос Україна, 2017. – 112 с.

9. Рыжова Н. И. Содержание подготовки к информационно-аналитической деятельности для учителя информатики в контексте его обучения информационному моделированию / Н. И. Рыжова, Е. В. Филимонова // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 3. – С. 259–264.

10. Фокин Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: методология, цели и содержание, творчество: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Юрий Георгиевич Фокин. – М.: Академия, 2002. – 224 с.